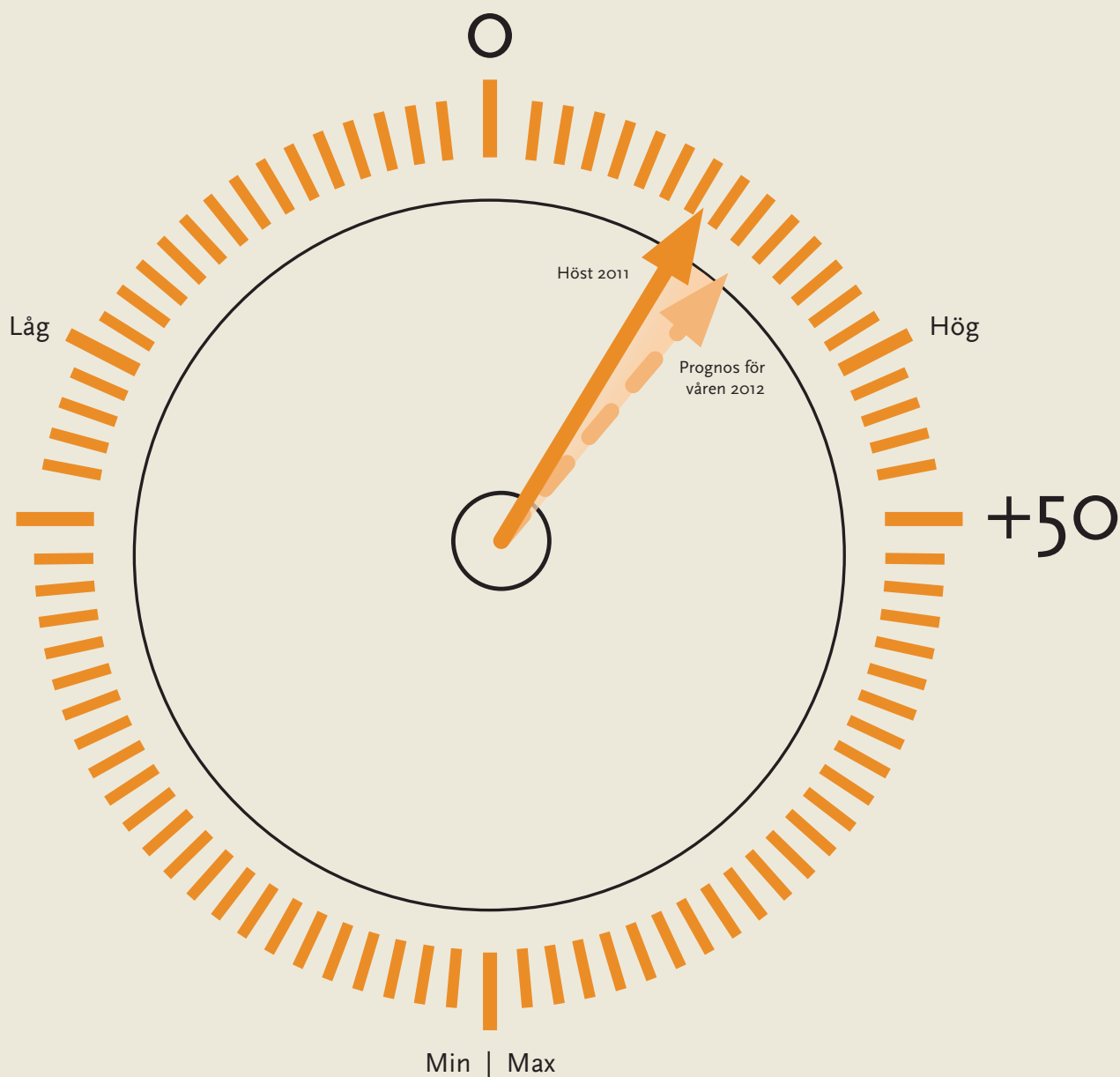

Hösten 2011

Norrandsfondens Konjunkturbarometer

Topplån för företag™

Innehåll

Förord	1
Sammanfattning	2
Branschanalyser	
Tillverkningsindustri	4
Massa- och pappersindustri	5
Verkstadsindustri	6
Trävaruindustri	7
Byggnadsindustri	8
Industriinvesteringar	8
Uppdragsverksamhet	9
IT-verksamhet	9
Detaljhandel	10
Turism	10
Exporten i Norrland	11
Länsöversikter	
Gävleborgs län	12
Västernorrlands län	13
Jämtlands län	14
Västerbottens län	15
Norrbottnens län	16
Branschöversikt	17
Undersökningsmetodik	17

Intressenter

En årlig konjunkturbarometer för Norrland har genomförts sedan 1988. Ett uppehåll gjordes 1999. Den görs i dag av Statistiska centralbyrån på uppdrag av Norrlandsfonden.

Projektansvarig

Britt Lindell, Norrlandsfonden

tfn 0920-24 42 64

britt.lindell@norrlandsfonden.se

Produktion

Tomas Thorén, Statistiska centralbyrån

tfn 08-506 941 46, tomas.thoren@scb.se

Fler exemplar av rapporten kan rekvireras direkt från någon av ovanstående kontaktpersoner. En pdf-fil kan hämtas hem från www.norrlandsfonden.se. OH-material med diagram från denna rapport kan beställas från SCB.

Om undersökningen

Konjunkturbarometern för Norrland bygger på en postenkät till ca 900 företag inom följande huvudbranscher: tillverkningsindustri, byggnadsindustri, detaljhandel, uppdragsverksamhet, IT-verksamhet samt turism. Undersökningen, som ger en totalbild för hela Norrland, har dessutom brutits ned på de 5 länen Gävleborgs län, Västernorrlands län, Jämtlands län, Västerbottens län och Norrbottens län.

Höstens mätningar – där svaren från företagen samlats in under andra halvan av september och oktober månad – avser utfall för första halvåret 2011, en nulägesbeskrivning för hösten i år och en prognos för första halvåret 2012.

En utförligare beskrivning av undersökningen finns under rubriken Undersökningsmetodik på sidan 17.

Norrland står emot väl

Det ekonomiska klimatet har dämpats märkbart. Skuldskrisen i Europa och den osäkerhet den för med sig beträffande efterfrågeläget har inte lämnat det norrländska näringslivet oberört. Men även om optimismen från förra hösten har avtagit har företagen hållit uppe ångan väl. Den tillbakagång som noterats sedan förra hösten har varit begränsad. Företagen i årets undersökning gör fortsatt en samlad bedömning att konjunkturläget är bättre än normalt. Förväntningarna framöver tyder på en tillförsikt i näringslivet och till våren väntas en stabilisering av konjunkturläget.

Branschmässigt är det inte oväntat industrin, med sin stora exportkänslighet, som främst känner av den internationella oron. I synnerhet är det massa och papper samt trävaruindustri – de konjunkturläda branscherna – som känt av en svagare efterfrågan och fallit tillbaka under det senaste året. Däremot har verkstad samt järn- och stålindustri stått emot betydligt bättre, vilket är en direkt effekt av att den vanligtvis eftersläpande investeringskonjunkturen fortfarande hålls uppe.

Ett tecken på att oron på kontinenten även har smittat av sig på de norrländska hushållen är att detaljhandeln snabbt har normaliserats vad gäller både konjunktur- och lönsamhetsbedömning. Det innebär en återgång från förra höstens starka konjunkturläge inom detaljhandeln. Det är detaljhandeln, tillsammans med industrin, som ligger bakom tillbakagången i den Norrländska konjunkturen.

De mera inhemskt fokuserade företagstjänsterna, med datakonsulterna i spetsen, har istället upplevt en konjunkturförstärkning under det senaste året. Bland datakonsulterna syns till och med

tecken på problem av motsatt karaktär till de inom industrin och detaljhandeln – personalbrist – en tydlig varning om en begynnande överhettning.

Utöver det vida branschmässiga konjunkturspannet visar resultaten även på den relativt stora spridningen mellan länen inom det norrländska näringslivet. Mellan Norrbotten och Gävleborg har det skett en rokad där Norrbotten har klivit fram och nu toppar norrlandskonjunkturen medan Gävleborg har tagit ett steg tillbaka efter fjolårets topplacering. Svagast bedöms konjunkturläget i Västernorrland, men försämringen från i fjol är å andra sidan bara marginell.

Det konjunkturindex som sammanfattar stämningläget i det norrländska näringslivet, och som kan variera mellan -100 och +100 har tagit ett litet steg tillbaka. Fjolårets notering på +24 har nu sjunkit något till +18. Svagast är konjunkturen inom industrin där konjunkturindex i årets mätning uppgår till +3, det vill säga en normalkonjunktur. Uppdragsverksamheten, där datakonsulterna ingår, visar dock styrka med en konjunkturindex på +39 och gränsar därmed till en högkonjunktur (index över +40 brukar ses som högkonjunktur). Datakonsulterna upplevde högkonjunkturen redan i fjol och sedan dess har konjunkturindex där stigit ytterligare, till +55. Detta innebär ett synnerligen starkt konjunkturläge, vilket bristen på branschkompetent personal skvallrar om.

Prognosen tyder på en viss förbättring till våren och det är glädjande att inget av de norrländska länen näringsliv ser någon försämring till våren, även om vissa branscher utgör undantag. Det är även positivt att det inte syns några planer på

personalneddragningar inom industrin som helhet. Uppdragsverksamheten är även här en glädjekälla och visar fortsatt mycket ljusa förväntningar när det gäller personalplanerna.

Slutligen får vi inte glömma alla de företag som har ställt upp och svarat på vår undersökning och som jag vill skicka ett extra stort tack till. Av de ca 900 företagen över hela Norrland som har valts ut har cirka 80 procent ställt upp på undersökningen. Dessa får nu tillbaka resultaten från undersökningen där de kan jämföra sig med sin egen bransch och region.

Lars-Olov Söderström

STABIL KONJUNKTUR TROTS DÄMPAD OPTIMISM

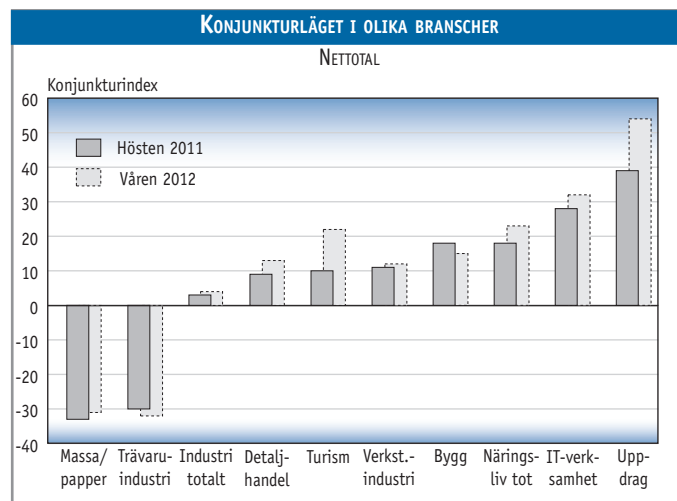
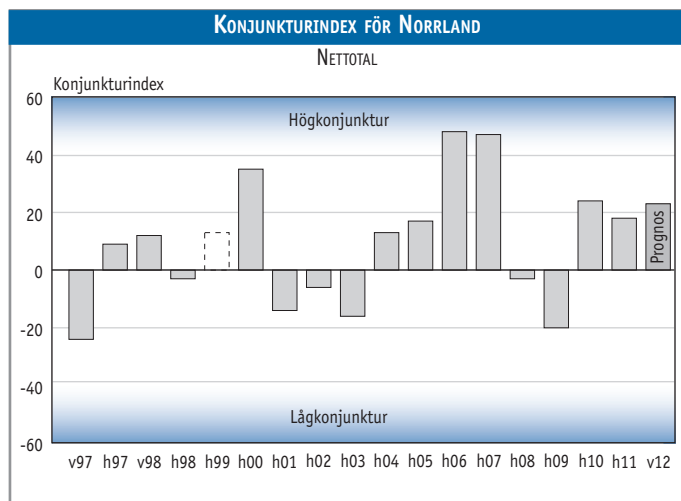
Den på nytt uppblående ekonomiska turbulensen i omvärlden har återigen fått den norrländska konjunkturen att växla skepnad. Efter fjolårets snabba återhämtning har konjunkturuppgången stannat av. Fjolårets prognos om en fortsatt uppgång slog inte in utan istället har konjunkturläget försämrats något. Även om optimismen från förra hösten har kommit av sig är pessimisterna fortfarande i minoritet och än så länge rör det sig mer om en dämpning från en hög nivå. Liksom förra året återfinns den starkaste konjunkturen bland tjänstebanscher, men bilden är splittrad. Uppdragsverksamheten har stärkts ytterligare det senaste året och har nu känningar av högkonjunktur med hög lönsamhet kombinerat med rekryteringsvårigheter. Samtidigt har detaljhandeln haft en svagare utveckling där såväl konjunkturläge som lönsamhet har normaliserats. Trots det är optimisterna fortfarande fler än pessimisterna. Dämpningen i näringslivet är genomgående för alla län utom ett – Norrbotten. Där har konjunkturläget istället stärkts betydligt, till stor del tack vare den snabba vändningen inom byggbranschen.

Konjunkturindex för Norrland, som är företagens egna bedömningar av konjunkturläget och som teoretiskt kan anta värden mellan -100 och +100, visar under hösten ett värde på +18. Det visar på en hygglig konjunktur som är något bättre än normalt. Som tumregel kan en normalkonjunktur sägas råda när index ligger i intervallet -15 till +15. Företagens prognoser från förra hösten tydde på ett konjunkturindex för våren i år på +37. Istället har konjunkturen svalnat för alla norrlandslän, utom Norrbotten, och för de flesta branscher. Det är även i Norrbotten som konjunkturen nu är som starkast och konjunkturindex uppgår till +31. Svagast är konjunkturen i Västernorrland med ett index på +9, för-

sämringen från i fjol är dock marginell. Bland branscherna är det framförallt massa- och pappersindustrin som har märkt av ett tuffare ekonomiskt klimat och konjunkturindex uppgår nu till -33. Järn- och stålindustrin samt verkstadsindustrin ligger kvar på den positiva sidan med index på +20 respektive +11 och utan några tydliga försämringar. Tillverkningsindustrin, med ett konjunkturindex på +3, bedömer konjunkturen som normal. Detta är ändå en klar försämring sedan förra hösten. På tjänstesidan närmar sig uppdragsverksamheten högkonjunkturläge och konjunkturindex uppgår till +39. Detaljhandeln har däremot fallit tillbaka från en hög nivå till +9, medan byggbranschen har fortsatt att stärkas och med ett index på +18 får konjunkturen ses som bättre än normalt.

Sysselsättningen har fortsatt stiga i en hygglig takt, 36 procent av företagen har ökat antalet anställda det senaste halvåret mot 17 procent som har minskat. Trots dämpningen av industrins konjunkturläge är det just inom industrin som ökningstakten i sysselsättningen har hållits uppe, medan ökningstakten har avtagit inom bland annat uppdragsverksamheten och byggsektorn. Ännu har inga omfattande neddragningar verkställts, men inför våren har massa- och pappersindustrin planer på omfattande neddragningar. Även detaljhandeln räknar med att se över sin personalstyrka.

IT-verksamheten har haft en stark utveckling av faktureringen på tjänstesidan men en svagare utveckling för industrin. Konjunkturindex bekräftar denna skillnad med högkonjunktur för tjänstesidan och normalkonjunktur för IT-industrin. Prognoserna tyder på att skillnaderna ökar till hösten – medan industrin räknar med personalneddragningar räknar datakonsulterna med omfattande nyanställningar. För sektorn som helhet innebär det

REGIONAL BRANSCHKONJUNKTUR TENDENS UNDER HÖSTEN 2011								BRANSCHKONJUNKTUREN I NORRLAND
	Gävleborgs län	Väster-norrlands län	Jämtlands län	Västerbottens län	Norr bottens län	Hela Norrland	Hela Sverige	
Tillverkningsindustri, totalt	○	○	○	○	+	○	-	I Norrland har branschkonjunkturen normaliserats sedan hösten 2010 då regionen upplevde en anmärkningsvärd återhämtning. I de flesta undersökta branscherna har konjunkturen svalkats av jämfört med för ett år sedan. Framförallt är det den skogsbaserade delen av industrin, trävaru- samt massa- och pappersindustri, som ligger bakom det dämpade läget. Konjunkturindex för industrin har backat från +25 till +3 sedan i fjol vilket innebär en normalkonjunktur. Tillbakagången gäller samtliga län, men tydligast har den varit i Gävleborg som i fjol låg nära en högkonjunktur. Den stora ljuspunkten är uppdragsverksamheten, och framförallt datakonsulterna, där det mesta pekar uppåt. Även byggindustrin har gått bra det senaste året och konjunkturindex har stigit från +6 till +18. Detta mycket tack vare Norrbotten där en snabb vändning har skett som mer än väl har vägt upp den svaga utvecklingen i Gävleborg och Jämtland.
• trävaruindustri	-	-	-	-	-	-	--	
• massa- och pappersindustri	-	-				-	-	
• verkstadsindustri	○	○	+	+	+	○	-	
Byggnadsindustri	○	○	○	+	++	+	+	
Industrinvesteringar	++	++	-	++	+	++	++	
Uppdragsverksamhet						++	-	
IT-verksamhet						+	-	
Detaljhandel	○	-	○	++	○	○	--	
Turism			○			○		
<div style="display: flex; justify-content: space-around; align-items: center;"> ++ stark + bättre än normal ○ normal - sämre än normal -- svag </div>								

förväntningar om ett i stort sett oförändrat läge till våren vad gäller konjunkturläge och sysselsättning.

Detaljhandeln har upplevt en återgång till en normalkonjunktur efter fjolårets starka konjunkturläge. Trots det svagare läget är det bara 15 procent av företagen som bedömer konjunkturen som dålig. I ett länsperspektiv är det bara i Västernorrland som det ser riktigt dåligt ut. Samtidigt råder det i stort sett högkonjunktur i Västerbotten. Försäljningsvolymen har utvecklats starkt, men prognosen för första halvåret 2012 tyder på en oförändrad volym. Till våren väntas konjunkturläget stabiliseras samtidigt som personalstyrkan dras ner något.

Byggindustrin har fortsatt att förbättras och det ganska klart. Byggkonjunkturen i Gävleborg och Jämtland har försämrats avsevärt, men detta har mer än väl kompenseras av en positiv utveckling i de övriga länen och i synnerhet i Norrbotten. Sedan i våras har det skett en kraftig nyrekrytering och det råder en viss personalbrist. Orderingången har dock mattats av och prognoserna är försiktiga. Till våren väntar sig byggarna en svag dämpning av konjunkturen och sysselsättningsplanerna är återhållsamma. Första halvåret nästa år väntar sig företagen en måttlig nedgång i byggandet, men det kan troligen delvis kopplas till säsongeffekter.

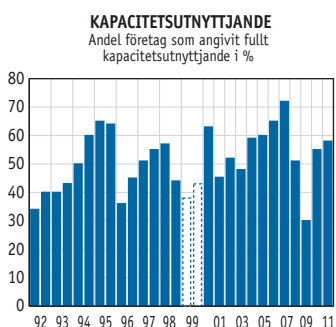
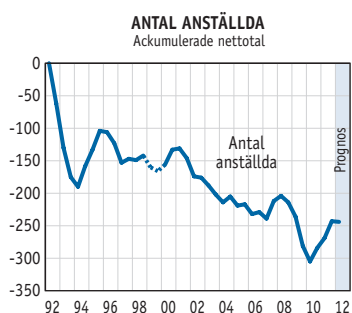
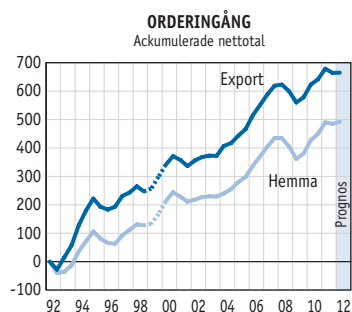
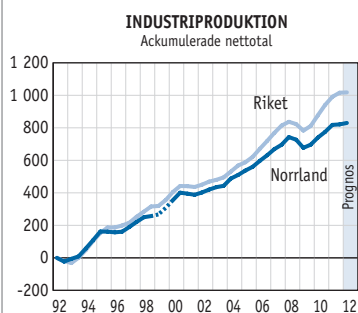
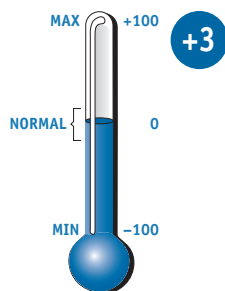
Uppdragsverksamheten har fortsatt att gå starkt. Med undantag för en något svagare ökningstakt för faktureringen innevarande halvår pekar allting uppåt. Konjunkturläget har förbättrats och nyanställningar fortsätter att öka samtidigt som lönsamheten ligger högt över det normala. Prognoserna tyder inte heller på någon avmattning. Konjunkturläget ser ut att stärkas till våren och faktureringen tycks ta ny fart nästa halvår vilket väntas dra upp lönsamheten ytterligare trots omfattande planer på nyanställningar.

Tillverkningsindustrin har känt av en tydlig dämpning det senaste året, men konjunkturläget bedöms ändå som normalt. Inget av de norrländska länen redovisar en industrikonjunktur som är sämre än normalt och i Norrbotten är läget till och med fortsatt något bättre än normalt. Massa- och pappersindustrin, som i fjol ledde återhämtning, står till stor del bakom den försvagade konjunkturen efter en dramatisk vändning. För industrin som helhet syns ännu inga större förändringar. Orderingången bedöms backa svagt innevarande halvår, men sysselsättningen har fortsatt att öka kraftigt och kapacitetsutnyttjandet är historiskt sett högt. Konjunkturprognosen för våren tyder på ett oförändrat konjunkturläge och detsamma gäller sysselsättningen. Orderingången ser även den ut att hålla sig oförändrad under den närmaste tiden.

UPPGÅNGEN HAR BRUTITS

Den snabba förbättringen av situationen för den norrländska tillverkningsindustrin verkar ha stannat av. Situationen har blivit mer bekymmersam främst för massa- och pappersindustrin samt trävaruindustrin. Synen på det kommande halvåret är behärskat optimistisk och man räknar med att det senaste halvårets nedgång ska upphöra.

För 1999 saknas data för Norrland. Streckad linje markerar uppskattad trend.

2010 var ett år präglad av stark återhämtning för den norrländska industrin, efter djupdykningen under de två föregående åren där botten nåddes under 2009. Även under första halvan av innevarande år fortsatte uppgången för flertalet branscher. För trävaruindustrin började dock orosmolnen hopas redan då. Under andra halvan av 2011 har den internationella ekonomiska osäkerheten spridits till industrin i stort vilket visat sig som lägre ordergång, speciellt från exportmarknaden. Det har resulterat i att de snabba produktionsökningarna stannat av.

Konjunkturindex för den totala norrländska tillverkningsindustrin har för innevarande höst uppmätts till +3, vilket är att beteckna som normalkonjunktur. Försämringen det senaste året har dock varit snabb. I september 2010 beräknades index till +25. Störst försämring har det varit för massa- och pappersindustrin där index sjunkit från +43 till -33 och för trävaruindustrin där index sjunkit från +18 till -30. I dessa branscher är konjunkturen nu mycket svag. I andra branscher, med annat konjunkturmönster eller med mindre konjunkturkänslighet, har förändringarna inte varit lika stora. Index för verkstadsindustrin noterades till +11 och för maskinindustrin till -1, i båda fallen måttliga försämringar sedan i fjol.

Bästa läget i Norrbotten

Bästa branscherna i september i år var kemiindustrin med index +28 och järn- och stålindustrin med index +20. I de branscherna har den sviktande konjunkturen ännu inte

gett sig så tydligt till känna. Norrbotten sticker ut som det län som hittills har klarat sig bäst. Där ligger konjunkturindex för industrin fortfarande på goda +16. Mellan övriga län är det inga större skillnader.

Orderingången från exportmarknaden försvagas mer än hemmamarknaden. De branscher som håller emot är maskin- respektive verkstadsindustrin där man räknar med att efterfrågan ska vidmakthållas även under hösten. För verkstäderna tror man till och med på viss fortsatt ökning av orderingången. Produktionen för totala industrin väntas stagnera och ligga kvar på samma nivå som under våren. Massa och papper räknar med lägre volymer under hösten.

Efterfrågan stabiliserar

Det råder i många branscher missnöje med orderstockarnas storlek. Undantaget är främst maskinindustrin. Kapacitetsutnyttjandet har förändrats marginellt sedan i fjol. 58 procent av företagen angav att de körde för fullt. För massa- och pappersindustrin var kapacitetsutnyttjandet fortfarande mycket högt.

Trots de negativa signaler som strömmat in beträffande den ekonomiska situationen i Europa och andra delar av världen hyser den norrländska industrin en viss tillförsikt inför framtiden. Konjunkturen väntas i stort vara oförändrad det kommande halvåret. Kemiindustrin som ännu inte drabbats i så stor utsträckning väntar viss försämring, medan sågverken tror på något ljusare tider. Orderingången väntas ligga på en stabil nivå. Antalet anställda ser inte ut att förändras.

KRAFTIGT RAS UNDER HÖSTEN

Konjunkturen har det senaste året försämrats mycket snabbt för massa- och pappersindustrin, snabbare än för någon annan industribransch i Norrland. Försvagningen har inträtt snabbt under innevarande höst. Det finns dock förväntningar om att läget skall ljusna det kommande halvåret. Kapacitetsutnyttjandet ligger fortfarande på en hög nivå.

Den konjunkturkänsliga massa- och pappersindustrin expanderade under förra året mycket snabbt, efter den djupa nedgången under de föregående åren. Uppgången fortsatte i oförminskad takt i våras. Två tredjedelar av företagen rapporterade ökad ordergång från exportmarknaden medan uppgången i hemmamarknadsefterfrågan var något blygsammare. Hela 75 procent av företagen redovisade ökad produktionsvolym jämfört med föregående halvår. Under innevarande höst har dock botten gått ur konjunkturen. Ordergången har rasat och 43 procent av företagen i branschen rapporterade lägre ordergång än ett halvår tidigare. En lika stor andel drog ner på de producerade volymerna jämfört med föregående halvår.

Sämsta branschen

Konjunkturindex för massa- och pappersindustrin för innevarande höst har beräknats till -33 vilket är att betrakta som en mycket svag konjunktur. Det ska jämföras med förra höstens notering på +43, som motsvarar högkonjunktur. Indexförsämringen indikerar den klart största konjunkturförsämringen under det senaste året bland alla industribranscherna i Norrland.

Även orderstocksomdömena har försämrats i synnerligen hög grad. För ett år sedan ansåg endast 2 procent av företagen att orderstocken var för liten medan det innevarande höst var hela 76 procent som hade denna åsikt. Bedömningen av färdigvarulagren har också den försämrats på ett mycket påtagligt sätt. Kapacitetsutnyttjandet låg för ett år sedan på den rekordhöga nivån 97 procent.

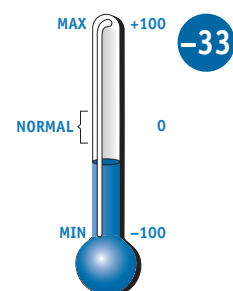
Det har sjunkit något, men var i september fortfarande mycket högt. 88 procent av företagen rapporterade att de utnyttjade hela produktionskapaciteten.

Konjunkturen stabiliseras

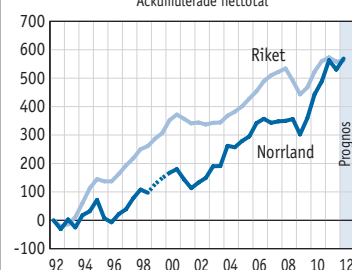
Företagen i massa- och pappersindustrin tror att fallet i konjunkturen kommer att upphöra under kommande halvår. En viss återhämtning väntas ske beträffande hemmamarknadsefterfrågan medan exportordergången kommer att ligga kvar på samma nivå som under innevarande höst. 39 procent tror på växande produktion medan resterande företag räknar med oförändrad nivå.

Sysselsättningen i branschen har varit tämligen oavbrutet fallande under mycket lång tid, ända sedan tidigt nittiotal. Fortlöpande effektiviseringar av produktionsprocessen har medfört att behovet av arbetskraft kontinuerligt har minskat. Denna bild väntas bestå och 42 procent av företagen räknar med att dra ner på antalet anställda kommande halvår, medan endast 14 procent planerar för nyanställningar. Andelen företag som anser att det råder arbetskraftsbrist är innevarande höst faktiskt något större än motsvarande tid i fjol. Mest märkbar är bristen beträffande ingenjörer. Andelen är dock lägre än för flertalet övriga industribranscher. Andelen som angett efterfrågeläget som största hinder för expansion har ökat från 29 procent till 52 procent, medan andelen som angett maskiner och anläggningar som största flaskhals för produktionen däremot har sjunkit från 51 procent till 26 procent.

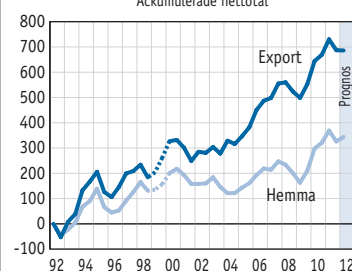
För 1999 saknas data för Norrland. Streckad linje markerar uppskattad trend.

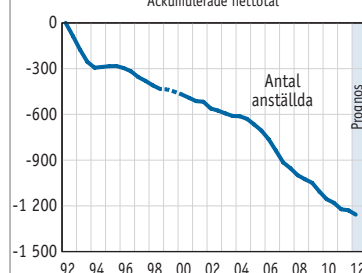
INDUSTRIPRODUKTION
Ackumulerade netttotal

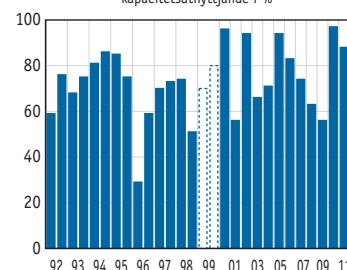
ORDERINGÅNG
Ackumulerade netttotal

ANTAL ANSTÄLLDA
Ackumulerade netttotal

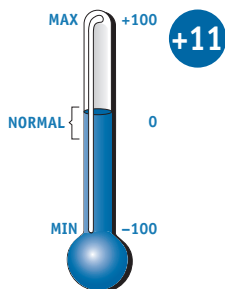
KAPACITETSUTNYTTJANDE
Andel företag som angivit fullt kapacitetsutnyttjande i %

DÄMPNING FRÅN HÖG NIVÅ

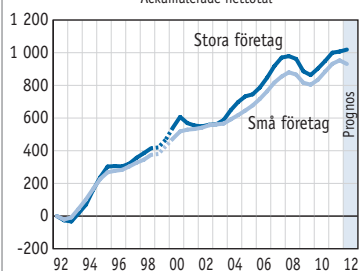
Verkstadsindustrins konjunkturutveckling tillhör de starkare av industribranscherna. Produktion och sysselsättning är fortfarande god men dämpningar i efterfrågan börjar märkas vilket har dragit ner prognoserna.

För 1999 saknas data för Norrland. Streckad linje markerar uppskattad trend.

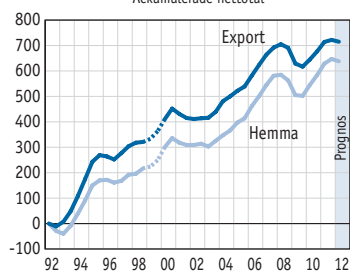
INDUSTRIPRODUKTION

Akkumulerade netttotal

ORDERINGÅNG

Akkumulerade netttotal

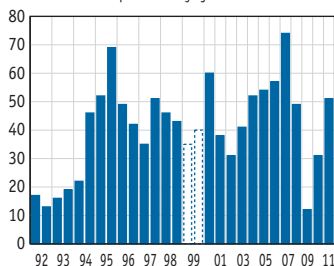
ANTAL ANSTÄLLDA

Akkumulerade netttotal

KAPACITETSUTNYTTJANDE

Andel företag som angivit fullt kapacitetsutnyttjande i %

Under det senaste året har konjunkturläget för den norrländska verkstadsindustrin försvagats något. Det råder dock fortfarande normalkonjunktur med ett konjunkturindex på +11, en viss nedgång från förra höstens +19. Den största skillnaden då var att framtidsutsikterna var goda och dessa infriades också under våren med stora produktionsökningar och god ordergång. Utvecklingen har dock vänt ner efter detta och hösten har utvecklats betydligt svagare än väntat.

Vad gäller produktionen så får den fortfarande betraktas som relativt god. Fyra av tio företag har ökat sin produktion jämfört med i våras. Det är det ingen av de övriga industribranscherna som matchar. Efter en tydlig efterfrågeökning under våren börjar dock en viss avmatning på ordersidan märkas av. Under hösten har visserligen ordergången fortsatt att öka men i mycket lägre takt. Det är på exportmarknaden den kraftigaste inbromsningen skett. Bedömningen av orderstockarna har dock förbättrats något, majoriteten av företagen bedömer dem som lagom stora till skillnad mot föregående år då en stor del ansåg att stocken var för liten.

Kapacitetsutnyttjandet inom branschen visade rejäla nedgångar under 2009 och 2010 men har ökat betydligt under 2011. Trots att sysselsättningen har ökat rejält så rapporterar drygt hälften av företagen att de producerar för full kapacitet. Hösten 2010 var det endast en tredjedel som utnyttjade kapaciteten fullt ut.

Försiktiga storföretag

De största svängningarna märks för de större företagen. Förra hösten rådde i det närmaste högkonjunktur för företagen med fler än 100

anställda men nu är bedömningen betydligt försiktigare. Konjunkturindex har dalat från +33 till +11 under året. Småföretagen bedömer konjunkturen som i stort sett oförändrad mot föregående år och deras konjunkturindex ligger på +10. Småföretagen har haft en god produktionsökning det senaste halvåret medan storföretagen inte kunnat öka sin produktion nämnvärt.

Skillnaderna mellan länen har minskat jämfört med förra året. Fortfarande är konjunkturen i Västernorrland svagast med ett konjunkturindex på +5 vilket är oförändrat jämfört med hösten 2010. Det är dock betydande skillnader mellan hur de små och de stora företagen ser på konjunkturen i länet. De små är klart mycket mer positiva än de stora. För de övriga fyra länen har index sjunkit. Norrbotten gör fortfarande den ljusaste bedömningen av läget trots att verkstadsindustrin där växlat ner från högkonjunktur till ett mer normalt konjunkturläge. Norrbottens konjunkturindex har på ett år gått ner från +45 till +22.

Dämpade framtidsprognoser

Det är rejält nedskruvade prognoser bland verkstadsföretagen för det kommande halvåret. Man tror på minskad ordergång från såväl exportmarknad som hemmamarknad vilket även för med sig en dystrare syn på produktionen där företagen räknar med minskade volymer. Sysselsättningen bedöms bli relativt oförändrad men det är ändå en stor skillnad mot föregående år då företagen såg stora rekryteringsbehov. Det pessimistiska läget märks tydligast bland småföretagen medan det är väldigt få av storföretagen som tror på en försämrad konjunktur till våren.

DYSTER BILD

Konjunkturläget har mörknat betydligt sedan förra hösten, mest påtagligt för sågverken. Efterfrågeläget ser ut att bli ganska svagt under hösten, men våren 2012 kan det ljusna. Hemmamarknaden väntas repa sig något, medan det på exportsidan ser fortsatt ganska mörkt ut.

Under slutet av 2009 och under förra året förbättrades konjunkturen för trävaruindustrin markant efter den kraftiga nedgången under 2008. Under hösten 2010 kunde dock märkas att ökningen av orderingången mattades av. Mest märkbart var det för sågverken. Den bilden accentuerades i våras då efterfrågan från hemmamarknaden visserligen fortsatte uppåt, dock inte för de större sågverken, medan däremot ökningen av exportorderingången bröts och förbyttes i viss minskning jämfört med föregående halvår. Försvagningen av efterfrågan ledde till betydligt långsammare produktionsuppgång än tidigare. Under innevarande höst sjunker orderingången markant på såväl export- som hemmamarknaden. De större företagen, med minst 100 anställda, räknar dock med att kunna bibehålla produktionen på samma nivå.

Störst nedgång för sågverken

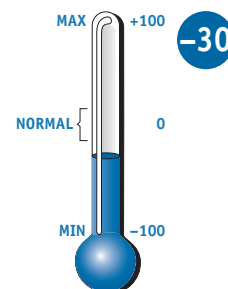
Konjunkturindex för branschen, som förra hösten uppmättes till +18, har försämrats kraftigt och index har för september i år beräknats till -30. För sågverken, som traditionellt är en bransch där både upp- och nedgångar i konjunkturen brukar visa sig i ett tidigt skede och där en viss avmattning kunde iaktas redan förra hösten, har nedgången varit ännu kraftigare, från +11 till -50. Konjunkturförsämringen är betydligt större än för övriga industribranscher, bortsett från massa och papper. Orderstocksomdömena har blivit avsevärt mer pessimistiska och andelen företag som bedömer färdigvarulagren som för stora har ökat påtagligt det senaste året. Kapacitetsutnyttjandet för trävaruindustrin totalt ligger på samma nivå som förra hösten.

47 procent rapporterade att de körde för fullt i september. För sågverken har kapacitetsutnyttjandet sjunkit något. Under de första åren av 2000-talet, fram till och med 2007, var det betydligt högre andel av företagen som redovisade fullt kapacitetsutnyttjande. Hälften av företagen angav efterfrågeläget som det största hindret för expansion av verksamheten, medan endast 13 procent ansåg tillgången på maskiner och anläggningar som ett problem. Tillgången på arbetskraft är inget hinder för några företag. Sysselsättningen i branschen, som stigit sedan början av förra året, ser ut att utvecklas ogynnsammare under innevarande höst. Speciellt de större företagen planerar att dra ner på personalen.

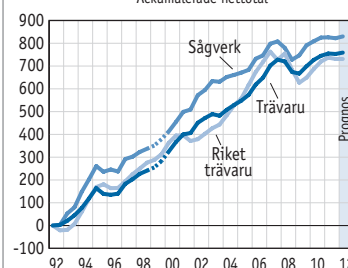
Hemmamarknaden starkast

Det finns hos företagen i trävarubranschen en tro på att konjunkturen kommer att stabiliseras på nuvarande nivå under kommande halvår. Sågverken räknar till och med en viss ljusning. Exportmarknaden ser ut att stagnera. Däremot räknar nästan fyra av tio företag i trävarubranschen med en förstärkning av efterfrågan från hemmamarknaden, medan bara 17 procent räknar med svagare efterfrågan. Företagen med färre än 100 anställda gör en betydligt mer optimistisk bedömning än de större företagen – så stor andel som 43 procent tror på ökad orderingång medan 12 procent räknar med minskning. Inga större förändringar i de producerade volymerna förväntas. Möjligtvis kan det bli en marginell ökning jämfört med innevarande höst. Antalet anställda ser ut att fortsätta nedåt men det sker i tämligen måttlig takt.

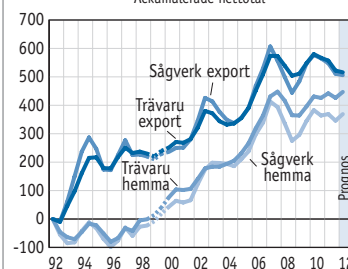
För 1999 saknas data för Norrland. Streckad linje markerar uppskattad trend.

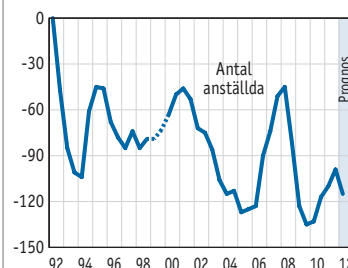
INDUSTRIPRODUKTION
Ackumulerade netttotal

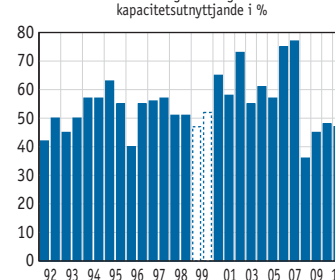
ORDERINGÅNG
Ackumulerade netttotal

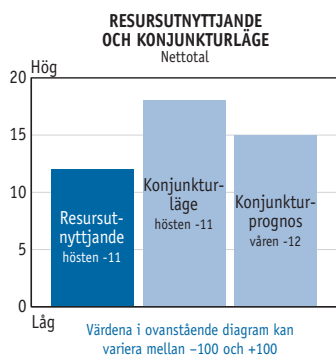
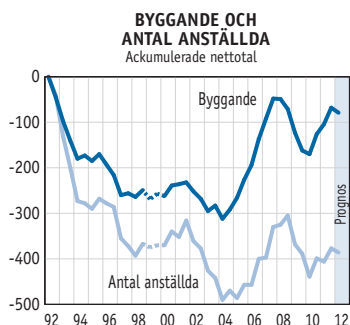
ANTAL ANSTÄLLDA
Ackumulerade netttotal

KAPACITETSUTNYTTJANDE
Andel företag som angivit fullt kapacitetsutnyttjande i %

ÖVER FÖRVÄNTAN FÖR BYGG

De norrländska byggföretagen gav i fjol en försiktig bedömning om framtiden. Utfallet blev betydligt bättre och konjunkturindex steg från +6 till +18, vilket innebär att konjunkturen är något starkare än normalt. Det var särskilt delbranschen installationer och slutbehandlingar som stärktes. Konjunkturindex visar en förhållandevis varierad bild mellan norrlandslänen. Byggkonjunkturen var synnerligen stark i Norrbottens län med ett konjunkturindex på +57. I motsatt riktning gick länen Jämtland och Gävleborg där en betydande försämring har skett och där nu en mer normal konjunktur råder.

Brist på tekniska tjänstemän

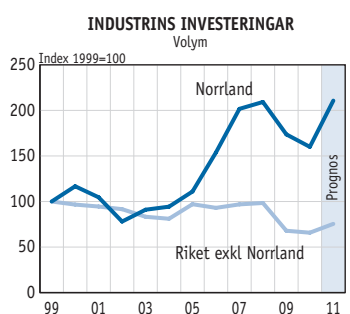
Utnyttjandet av produktionsresurserna i branschen ligger på en normal nivå, men upplevs ändå som ansträngd hos vart tredje företag. Det ökade resursutnyttjandet hos företagen har emellertid inte inneburit någon större personal-

brist. Situationen gäller för de flesta yrkeskategorier, med undantag för tekniska tjänstemän där 55 procent av företagen nu uppger att de har svårt att få tag i personal, att jämföra med i fjol då motsvarande siffra var 42 procent. Den besvärande stora bristen på tekniska tjänstemän har dock lett till att tillgången på arbetskraft ändå är ett större expansionshinder för byggföretagen än efterfrågeläget, som var det främsta hindret i fjol.

Fortsatt försiktiga prognoser

Byggföretagen är fortsatt något försiktiga i sina prognoser för framtiden. Bedömningen pekar överlag mot att byggkonjunkturen blir något svagare till våren. Företagen väntar sig en något lägre produktion under första halvåret nästa år, vilket också medför något färre antal anställda. Detta är dock troligen till viss del en säsongeffekt. En ljuspunkt är att företagen inom delbranschen bygg och anläggningsarbeten tror på något fler antagna anbud under våren.

INVESTERINGAR

Optimistiska planer

De norrländska industriinvesteringarna ser ut att vända uppåt efter två svaga år. Uppgången sker inom de flesta branscher, men det är gruvorna och framförallt massa- och pappersindustrin som väntas stå för större delen av uppgången. Totalt visar planerna för 2011 på en ökning av investeringarna med drygt 30 procent i volym. Det innebär att nivån är tillbaka på 2008 års nivå.

	Värden i mkr, löpande priser					Hela Norrland		
	Gävleborgs län	Väster-norrlands län	Jämtlands län	Väster-bottens län	Norr-bottens län	Byggnader	Maskiner	Summa
Trävaruindustri								
2009	214	..	77	272	..	115	768	883
2010	447	150	26	172	63	151	707	858
2011 (prognos)	216	484	..	106	44	87	585	882
Massa- och pappersind								
2009	864	985	235	2 170	2 405
2010	977	803	389	223	2 106	2 329
2011 (prognos)	1 868	1 306	326	3 347	3 673
Verkstadsindustri								
2009	156	167	174	146	839	985
2010	160	217	188	261	1 481	1 743
2011 (prognos)	170	301	138	198	1 564	1 761
Gruvor								
2009	805	6 648	7 454
2010	145	5 347	5 492
2011 (prognos)	130	6 265	6 395
Industri och gruvor tot								
2009	2 335	1 879	166	1 754	8 162	1 604	12 692	14 296
2010	2 816	1 529	114	2 225	6 138	1 305	11 516	12 823
2011 (prognos)	3 904	2 562	75	3 585	6 586	2 333	14 170	16 712

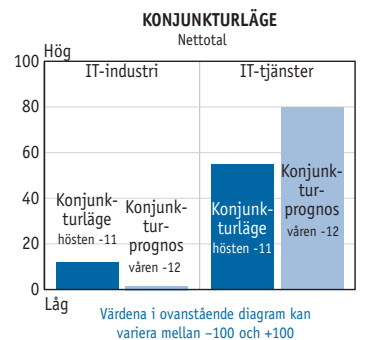
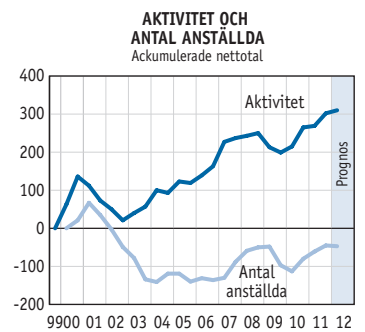
HÖGKONJUNKTUR FÖR IT-KONSULTER

IT-sektorn i Norrland – bestående av elektronikindustri och datakonsulter – befann sig förra året i ett mycket starkt konjunkturläge. I år har branschen som helhet fortsatt att utvecklas väl. Konjunkturindex landade denna gång på +28 vilket innebär att konjunkturen är fortsatt klart starkare än normalt. Det är framförallt datakonsulterna som går bra med ett konjunkturindex på +55 vilket motsvarar en stark högkonjunktur. Situationen för elektronikindustrin har däremot försvagats och där råder ett förhållandevis normalt konjunkturläge.

Den starka medvinden för IT-sektorn från förra året har alltså fortsatt att stärkas. För den tjänsteproducerande delen av sektorn råder en synnerligen stark högkonjunktur. Nio av tio företag har ökat faktureringen sedan i våras och nyrekryteringarna har varit omfattande. Lönsamheten är också god eller normal för de tjänsteproducerande datakonsulterna och ytterst få företag brottas med en svag lönsamhet. Baksidan av det nästintill överhettade konjunkturläget

är bristen på branschkompetent personal. Till våren visar företagen en fortsatt stor optimism och väntas öka faktureringen ytterligare. Överhettningstendenserna ser ut att tillta i och med att företagen ser fortsatta behov av att expandera personalstyrkan.

För IT-industrin har utvecklingen varit mer beskedlig. Högkonjunkturen från förra året är som bortblåst när företagen inte lyckades uppfylla de inte allt för högt ställda förväntningarna. Konjunkturindex för den industribaserade IT-sektorn sjönk till -4. En förklaring är troligen att drygt hälften av företagen bedömer att faktureringen har minskat under innevarande halvår. Den minskade omsättning har också medfört vissa personalneddragningar. Prognosen inger ingen ljusning utan kräftgången väntas fortsätta under åtminstone det närmaste halvåret. Om det var brist på personal som var datakonsulternas aber, så är det definitivt efterfrågan som bekymrar IT-industrin.

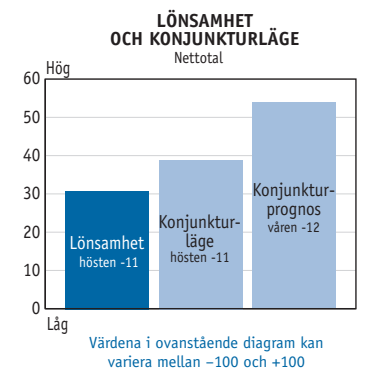
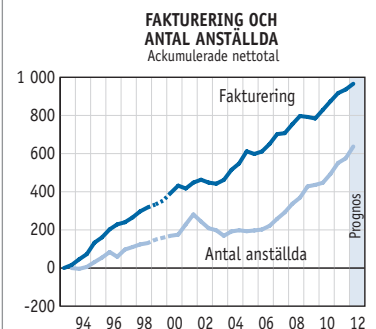
UPPDRAGSVERKSAMHET

STARK KONJUNKTUR MEN PERSONALBRISTEN TILLTAR

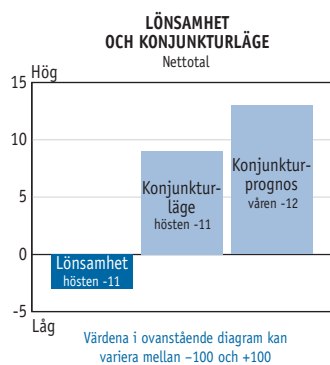
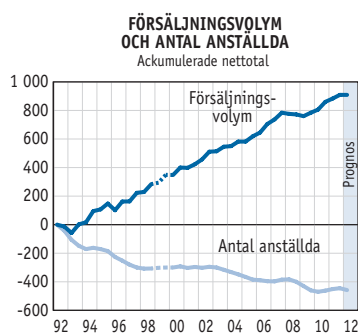
Konsultbranschen i Norrland har haft en stark medvind de senaste åren. Under 2009 blev det ett litet hack i kurvan men annars har uppgången varit både snabb och stadig. Inga som helst tecken har heller nu visat sig som tyder på att en avmattning skulle vara på väg. 58 procent av företagen ökade faktureringen i våras jämfört med föregående halvår medan en fjärdedel rapporterade oförändrad nivå. Konjunkturindex har stigit från +29 i fjol till +39 i september i år, vilket är på gränsen till högkonjunktur. Lönsamheten ligger på samma höga nivå som i fjol. Omkring 90 procent anser lönsamheten god eller normal. Under kommande vår räknar konsulterna med att kunna öka farten ytterligare. Konjunkturen förbättras ännu mer och 42 procent spår högre fakturering, medan en något högre andel räknar med oförändrad nivå. Det finns dessutom en stark tro på att de fortsatta ökningarna av faktureringen ska åtföljas av en

starkt lönsamhet. 97 procent av konsulterna tror på förbättrad eller åtminstone oförändrad lönsamhet.

Den kraftiga expansionen har medfört avsevärda sysselsättningsökningar i branschen och för att expansionsplanerna för nästa år ska kunna sättas i verket krävs fortsatta personalökningar. Hela två tredjedelar av konsulterna planerar att nyanställa personal. Mot detta kan då ställas det faktum att inte mindre än 64 procent har angett att det råder brist på branschkompetent personal, en ännu högre andel än i fjol. 46 procent har angett bristande tillgång på arbetskraft som ett hinder för expansion, även det en högre andel än förra året. Tillgången på personal med rätt kvalifikation framstår därmed som ett huvudproblem för företagen i branschen. Andelen företag som angett efterfrågeläget som ett hinder för att utöka verksamheten är däremot i år bara hälften så stor som förra året.

NORMALISERAD HANDELSKONJUNKTUR

Detaljhandeln i Norrland har dämpats efter den starka konjunkturutvecklingen 2010, trots optimistiska prognoser förra hösten. Sedan hösten i fjol har konjunkturindex minskat från +32 till +9, vilket speglar en normalisering av handelskonjunkturen. Regionalt är företagets bedömning av konjunkturen relativt utspridd. Den starka konjunkturen i Västerbotten bedöms fortsätta, medan utvecklingen i Västernorrland är kärvare med en betydande försämring av konjunkturen. I de tre övriga länen bedöms konjunkturen normaliseras.

Försäljningen ökade väsentligt första halvåret och den ser ut att tillta något andra halvåret med draghjälp av julhandeln. Detta indikerar en fortsatt stark försäljningsutveckling, trots en avmattning från den synnerligt kraftiga utvecklingen andra halvåret i fjol. Efter en förbättring av lönsamheten förra året är lönsamheten återigen något sämre än normalt. Försämringen kan delvis förklaras av att företagen ökat personalstyrkan i försiktig takt.

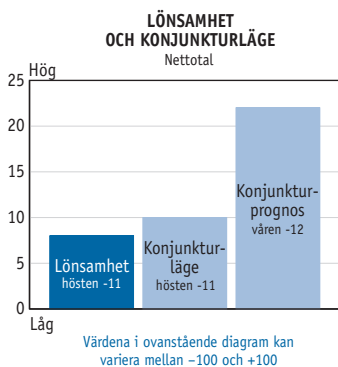
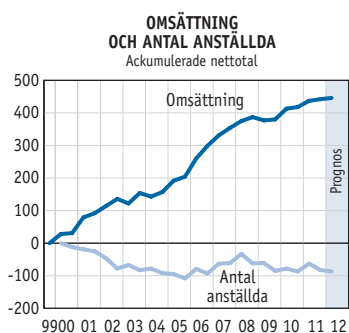
Den dominerande flaskhalsen för handelsföretagen är fortfarande efterfrågerelaterad, av handlarna uppger 59 procent efterfrågan som det främsta hindret för expansion. Detta är 9 procent fler än året innan. Samtidigt minskar andelen företag som inte ser några expansionshinder till 19 procent.

Förbättrad lönsamhet prioriteras framöver

Handlarna i Norrland spår en fortsatt normalisering av konjunkturläget inför våren, där hela 67 procent av företagen tror på ett oförändrat läge fram till mars nästa år. Försäljningstillväxten bedöms bromsa in och ökad lönsamhet står istället i fokus. Nästan vart tredje företag tror på en förbättring av lönsamheten till våren. Förväntningar om en förbättrad lönsamhet trots oförändrad försäljning, indikerar att kostnadsbesparingar genom personalnedskärningar är det som bedöms lyfta företagens lönsamhet framöver.

TURISM

HOPP OM BÄTTRE LÖNSAMHET

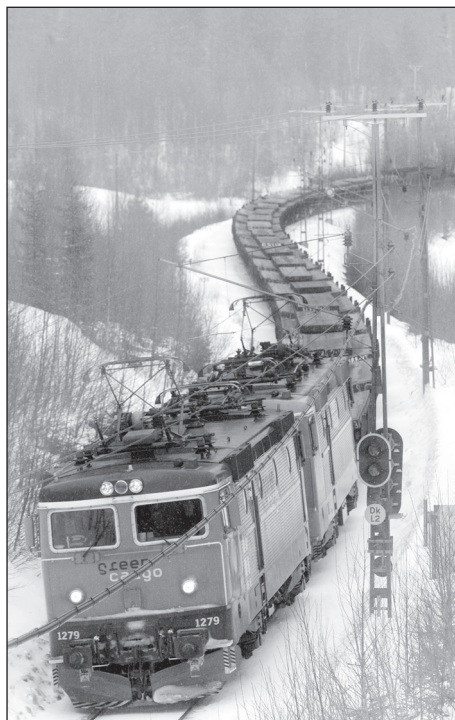
I fjol repade sig turistbranschen i Norrland från den tämligen måttliga dämpning som var ett resultat av den allmänna ekonomiska nedgången under de båda föregående åren. Utvecklingen förlöpte även under första halvåret i år på ett bra sätt, utan större dramatik. Konjunkturindex för branschen, som kan anta värden mellan -100 och +100, har varit oförändrat från september 2010 till september i år. Det beräknades då till +10, ett normalt konjunkturläge. Lönsamheten har inte undergått några nämnvärda förändringar det senaste året. En fjärdedel av företagen tyckte att lönsamheten var bra, medan närmare 60 procent bedömde den som normal.

Konjunkturen under första halvåret 2012 väntas förstärkas något. 34 procent av företagen tror på en förbättring medan omkring hälften räknar med en oförändrad aktivitetsnivå. Omsättningen beräknas stiga marginellt. Som ett resultat av att konjunkturen ser ut att gå in i en något

starkare fas finns också förhoppningar om viss lönsamhetsförbättring. Omkring hälften av företagen gör denna bedömning. Det bör beaktas att verksamheten i turistsektorn är kraftigt säsongberoende vilket kan medföra att de bedömningar som görs i högre eller mindre grad kan bli påverkade.

Det bör noteras att 39 procent av turistföretagen ansåg att det rådde brist på branschkompetent personal i september i år vilket var samma andel som ett år tidigare. I Jämtlands län var andelen ännu större, hela 50 procent. Trots detta har inga företag angett bristande tillgång på arbetskraft som ett problem för framtida expansion. Efterfrågeläget är det som bedöms som det största, och i stort sett enda, hindret för att utöka verksamheten av majoriteten av företag. Antalet anställda som sjunkit något det senaste halvåret kan under det kommande halvåret väntas förändras ganska obetydligt.

EXPORTEN I NORRLAND

Export- och importuppgifterna på denna sida baserar sig på en regional fördelning av utrikeshandelsstatistiken. Beräkningarna är av schablonmässig karaktär, vilket gör att resultaten skall tolkas med försiktighet. Företagens export fördelas med hjälp av antalet anställda på respektive arbetsställe.

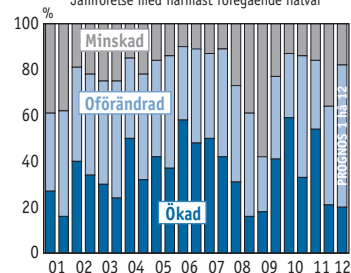
Den norrländska exporten steg kraftigt under 2010 mätt i löpande priser, ökningen har dock skett från en låg nivå efter 2009 års kraftiga fall. Fortfarande ligger exporten på en lägre nivå än 2006 års export. Bilden är dock splittrad geografiskt – från den i stort sett oförändrade nivån i Jämtland och Västernorrland mellan 2009 och 2010 till ökningen med drygt 40 procent i Norrbotten. I det senare fallet är den tidigare toppnoteringen från 2008 nu klart passerad, ett resultat av den starka utvecklingen inom gruvindustrin. Inget av de övriga norrlandslänen har märkat med att passera 2008 års nivå. Även exporten från stål- och metallindustrin har utvecklats starkt

under 2010 medan återhämtningen i exporten inom verkstadsindustrin samt massa- och pappersindustrin har gått något långsammare. Inom trävaruindustrin är exporten i stort sett oförändrad, men allra sämst har utvecklingen varit inom den kemiska industrin där exporten har backat mellan 2009 och 2010.

Industrins exportorder

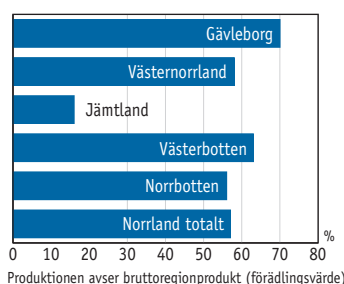
ANDEL FÖRETAG MED ÖKAD, OFÖRÄNDRAD RESP. MINSKAD EXPORTORDERINGÅNG

Jämförelse med närmast föregående halvår

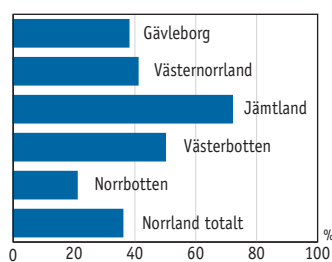

Varuexporten i ett länsperspektiv

EXPORTENS ANDEL AV NÄRINGLIVETS PRODUKTION ÅR 2008

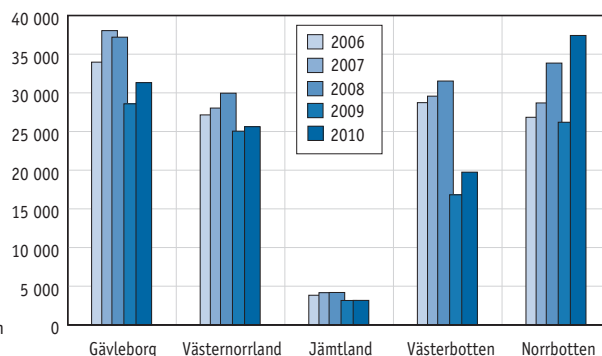

IMPORTENS ANDEL AV EXPORTEN ÅR 2010

VARUEXPONENTS UTVECKLING 2006–2010

Värden i miljoner kronor per län

Importen av konsumtionsvaror är sannolikt underskattad. Konsumtionsvaruimporten redovisas troligen till stor del på partihandelsföretag längre söderut.

Exportstrukturen i Norrland

VARU- OCH TJÄNSTEEXPORTEN FÖRDELAD PÅ LÄN OCH BRANSCH

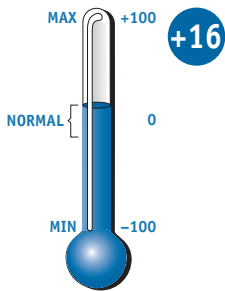
Värden i miljoner kronor 2010

	Gävleborg	Västernorrland	Jämtland	Västerbotten	Norrbotten	Norrland
Mineralutvinning	..*	..*	..*	..*	..*	..*
Livsmedelsindustri	216	101	61	71	322	772
Trävaruindustri	2 136	1 366	824	1 665	1 719	7 710
Massa/pappersindustri	7 602	11 289	16	3	7 586	26 495
Kemisk/gummivaruiindustri	201	3 593	35	1 586	622	6 037
Stål- och metallindustri	2 067	595	0	1 188	3 695	7 544
Verkstadsindustri	16 132	5 858	1 164	10 205	2 341	35 700
Övrig industri	615	566	175	1 139	17 871	20 367
Byggverksamhet	17	68	9	57	36	187
Partihandel	817	890	496	2 688	1 334	6 226
Övrigt	1 516	1 298	386	1 144	1 895	6 239
Totalt	31 320	25 624	3 166	19 747	37 421	117 277

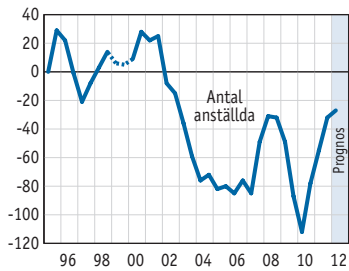
* Branschen har slagits ihop med Övrig industri på grund av sekretess. Källa: SCBs utrikeshandelsstatistik

NÄRINGSLIVET

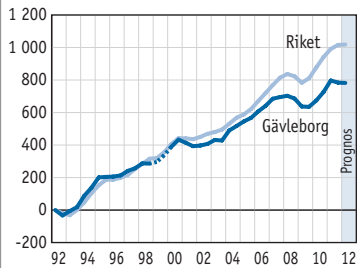

ANTAL ANSTÄLLDA
Ackumulerade netttotal

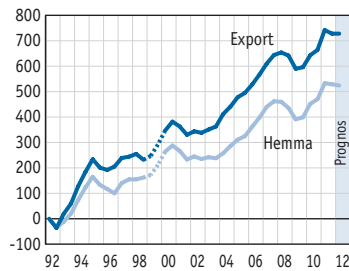

INDUSTRIEN

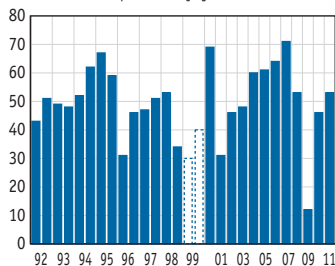
INDUSTRIPRODUKTION
Ackumulerade netttotal

ORDERINGÅNG
Ackumulerade netttotal

KAPACITETSUTNYTTJANDE
Andel företag som angivit fullt kapacitetsutnyttjande i %

STABIL KONJUNKTUR I GÄVLEBORG

Konjunkturen i Gävleborgs län har försvagats jämfört med förra året. Konjunkturindex föll från +32 till +16, vilket ändå får anses vara ett hyggligt konjunkturläge som är något starkare än normalt. Försvagningen kommer efter ett överraskande stort konjunkturlöft förra hösten när konjunkturindex steg från -24 till +32. Länets utveckling följer ganska väl den norrländska konjunkturutvecklingen i stort denna gång. Detaljhandeln hör till de starkare byggstenarna just nu, trots en tydlig dämpning, medan byggverksamheten har försvagats. Inför våren råder överlag en försiktig optimism.

Tillverkningsindustri

Den exportberoende industrin i Gävleborg såg under förra året en stark återhämtning från den internationella konjunkturedgången 2008–2009. Den återhämtningen har nu kommit av sig och det har skett en inbromsning till ett mer normalt konjunkturläge. Konjunkturindex har fallit ner till +8 ifrån fjolårets starka +33. Verkstad fortsätter visa en stabil och ganska normal konjunkturutveckling. Men betydligt svagare är konjunkturen inom industrierna för trävaror, massa och papper samt maskiner. Anmärkningsvärt är den synnerligt kraftiga konjunktururomsvängningen inom massa- och pappersindustrin, från högkonjunktur ner till vad som börjar likna en lågkonjunktur.

Orderingången har gått ned och bidragit till minskade orderstockar. Minskningen gäller såväl export- som hemmamarknaden även om tillbakagången är störst för exportmarknaden. Den svaga orderingången innebär att 38 procent av företagen i nuläget bedömer att orderstockarna är för små, att jämföra med 27 procent som gjorde motsvarande bedömning i fjol.

Färdigvarulagren har byggts upp samtidigt som produktionen minskat, vilket tydligt visar att det huvudsakligen är efterfrågeläget som bekymrar företagen. Trots en viss nedgång i produktionen under året har tillverkningsföretagen ändå anställt under det senaste halvåret. Men det ser ut att vara en tillfällig sysselsättningsförbättring för till våren bedömer åter en övervägande andel av företagen att de behöver minska personalstyrkan. Företagen är annars försiktigt optimistiska om framtiden, förutom inom massa och pappersindustrin som ser en fortsatt svag utveckling.

Byggverksamhet

Byggkonjunkturen i Gävleborg har försvagats sedan förra hösten och nulägesbedömningen visar att konjunkturindex fallit från +28 till -4. Den pessimistiska bedömning som byggföretagen gjorde i fjol besannades och speglar mycket väl den svagare utvecklingen. Hittills i år har annars både produktion, sysselsättning och orderingång ökat vilket gör att det ser ut att ha rullat på ganska bra i byggbranschen. Företagens utlåtande om orderböckerna var emellertid inte lika glädjande som i fjol. I företagens prognoser för våren ser fyra av fem byggföretag en oförändrad konjunktur. Den resterande femtedelen gör en mer pessimistisk bedömning. Sammantaget blir ändå bedömningen en minskad produktion och sysselsättningsutveckling och det är ytterst få byggföretag som har expansionsplaner kommande halvår. Efterfrågeläget var det dominerande expansionshindret även om det i viss utsträckning även råder brist på ingenjörer i branschen.

Detaljhandel

Fjolårets optimism har inte hållit i sig utan istället för en förbättring har konjunkturindex sjunkit betydligt till +13, vilket ändå får anses vara något starkare än normalt. Även om försäljningen ökat så har företagen inte nyanställt utan istället har det gjorts vissa personalneddragningar. Trots det har lönsamheten minskat sedan i fjol och är i stort sett normal. Till våren tror företagen återigen på en viss lönsamhetsförbättring inom handeln. Detaljhandelsförsäljningen väntas fortsätta öka i hygglig takt under nästa halvår och det med en personalstyrka i nuvarande storlek. Av norrländslänen är det bara Jämtland som gör en mer optimistisk prognos över detaljhandelsutvecklingen.

KRÄFTGÅNG FÖR HANDELN

Västernorrland uppvisar det svagaste konjunkturläget av samtliga norrlandslän, precis som 2009 och 2010. Läget har dock inte förändrats så dramatiskt jämfört med föregående år utan det råder fortfarande normalkonjunktur. Konjunkturindex ligger på +9 mot +12 för ett år sedan. Byggbranschen har gått riktigt bra medan detaljhandeln har utvecklats mycket svagt. Prognoserna är försiktigt positiva och företagen tror överlag på en konjunkturförbättring, om än en måttlig sådan.

Tillverkningsindustri

Industrikonjunkturen har försvagats rejält och uppgången under fjolåret blev tillfällig. Konjunkturindex har backat från +11 till -10 och det är insatsvaruindustrier som massa- och pappersindustri och trävaruindustri som har bidragit mest till nedgången. I fjol var det istället dessa branscher som främst bidrog till uppgången.

Produktionen gick fortfarande för högvarv under våren, särskilt i massa- och pappersindustrin där prognoserna överträffades. Under hösten har däremot produktionen i stort sett hållit sig oförändrad. Efterfrågan har dämpats rejält på både hemmamarknaden och exportmarknaden så produktionen har istället delvis hamnat på lager. Detta syns i lagerbedömningarna som visar på ökade lager och vart tredje företag anser nu att de håller för stora färdigvarulager. Det verkar som om den dämpade aktiviteten har överraskat då företagen sedan i våras har ökat personalen i måttlig takt. Inom verkstadsindustrin har nästan hälften av företagen fler anställda än i våras.

Prognoserna ser försiktigt optimistiska ut med fler företag som tror på förbättrat konjunkturläge än de som tror på försämringar. Det är framförallt trävaruindustrin som väntas vara ledande i en uppgång till våren. Både för trävaru- och massa/pappersindustrin väntas efterfrågeökningar från hemmamarknaden som leder till produktionsökningar. De ökade produktionsnivåerna väntar sig industrin klara med befintlig personalstyrka och inga nyanställningar planeras fram till våren.

Byggverksamhet

Om det är en dämpad utveckling som gäller för industrin så har byggkonjunkturen i

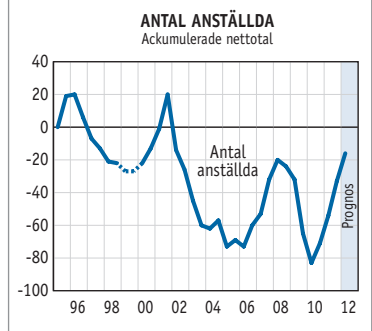
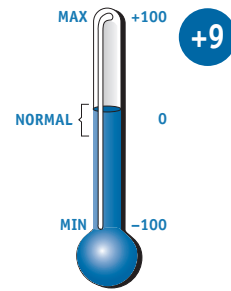
Västernorrland istället förstärkts under året. Konjunkturindex har gått från -16 till +13 under det senaste året. Bygandet har ökat under både våren och hösten och bidragit till att öka sysselsättningen i branschen. Antalet antagna anbud har dock gått ner under hösten. Detta, i kombination med det ökade bygandet, har bidragit till att orderstockarna minskat jämfört med i våras i drygt hälften av företagen. Fortfarande är det en stor majoritet av byggföretagen som bedömer orderstockarna som för små i förhållande till kapaciteten men övervikten har minskat jämfört med föregående år.

Det finns en spirande optimism inför framtiden och man tror på en svag förbättring av konjunkturläget till våren. Angående sysselsättningen så råder det i stort jämvikt mellan företagen som räknar med nyanställningar och de som befarar personalnedskärningar. Samtidigt börjar företagen se en tilltagande brist på arbetskraft, i synnerhet vad gäller tekniska tjänstemän. I dagsläget är detta den största begränsningen för en fortsatt expansion.

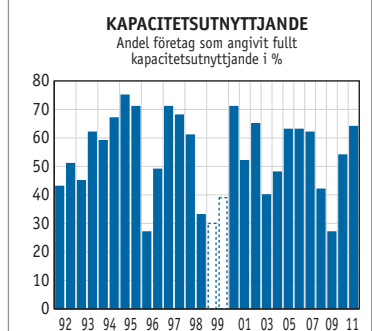
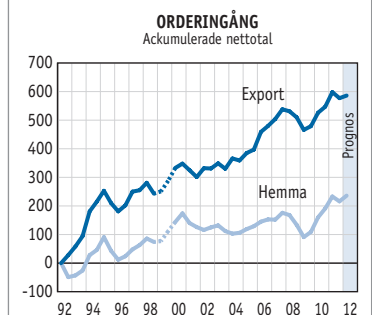
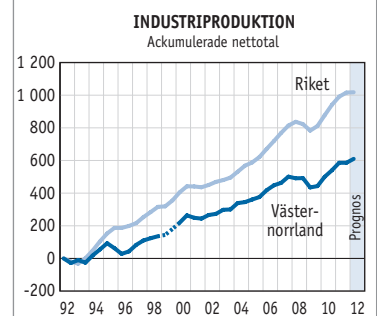
Detaljhandel

Konjunkturläget inom detaljhandeln har försämrats betydligt under året och närmar sig nu lågkonjunktur med ett index på -28 för Västernorrlands län. Vid förra höstens barometer låg konjunkturindex på +6. Det är den klart sämsta konjunkturbedömningen av samtliga norrlandslän vad gäller detaljhandel. Under föregående år så gick försäljningen bra och det såg ut som att en högkonjunktur stod för dörren. Förväntningarna inför 2011 var höga, men försäljningen har varit i stort sett oförändrad under både våren och hösten i år vilket har varit en besvikelse för branschen. Sysselsättningen har däremot ökat något vilket har inneburit en försämrad lönsamhet.

NÄRINGSLIVET

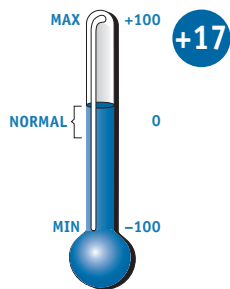

INDUSTRI

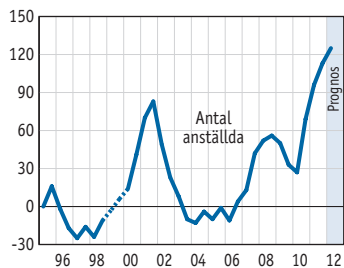

NÄRINGSLIVET

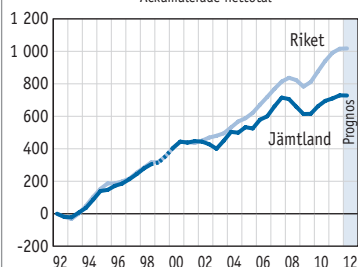

ANTAL ANSTÄLLDA
Ackumulerade netttotal

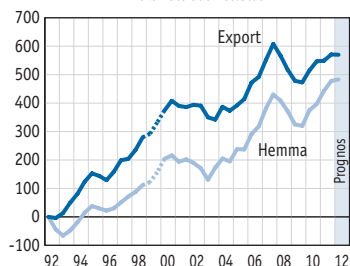

INDUSTRIEN

INDUSTRIPRODUKTION
Ackumulerade netttotal

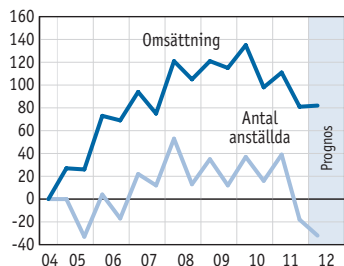

ORDERINGÅNG
Ackumulerade netttotal

TURISM

TURISM
Ackumulerade netttotal

SVAGT BYGGANDE

Läget för tillverkningsindustrin har försämrats, dock i ganska måttlig omfattning, och väntas vara oförändrat under kommande vår. Byggkonjunkturen har försvagats och synen på framtiden är mycket pessimistisk. För detaljhandeln har 2011 inneburit en besvikelse men man tror på ett bättre 2012. Även för turistbranschen har tiderna blivit sämre men man räknar där med en återhämtning av lönsamheten.

Tillverkningsindustri

I fjol förbättrades industrikonjunkturen i Jämtland i mycket rask takt. Optimismen inför 2011 var påfallande och orderingsgången i våras från hemmamarknaden motsvarade också förväntningarna. På exportsidan skedde dock en oförutsedd avmattning. Detta medförde att produktionen steg i långsammare takt än förväntat. Under hösten har efterfrågeläget för industrin varit ganska gynnsamt och orderingsgången ser ut att stiga. Det rådande konjunkturläget har dock enligt företagens bedömningar försämrats jämfört med förra hösten. Trävaruindustrin bidrog mest till att konjunkturindex för den jämtländska industrin sjönk från +18 hösten 2010 till +2 i september i år. Kapacitetsutnyttjandet har gått ner, från 51 procent för ett år sedan till 34 procent.

Konjunkturen kommer enligt den bedömning som företagen gjort att vara ganska oförändrad under det kommande halvåret. Orderingsgången ser ut att ligga kvar stabilt på samma nivå som under innevarande höst, både på export- och hemmamarknaden. Det blir heller inga större förändringar i produktionsnivån. Sysselsättningsutvecklingen har varit positiv det senaste året men antalet anställda väntas minska svagt.

Byggverksamhet

Byggbranschen utvecklades i fjol hyfsat i Jämtlands län, bättre än förväntningarna, men den har efter hand fått det motigare. Redan förra hösten var byggföretagen ganska pessimistiska i sina bedömningar och räknade med svagare konjunktur i år. Så har också blivit fallet. Både orderingsgång och byggande sjönk i våras och den tendensen ser ut att stå sig också under innevarande höst. Orderstockarna har krympt och mer än hälften av företagen tycker att orderstocken är för liten. Konjunkturindex för byggbranschen beräknades hösten 2010 till +29, men har det senaste året fallit till -8.

Utsiktorna inför kommande halvår är mörka. Nästan två tredjedelar av företagen räknar med att byggkonjunkturen kommer att försvagas. Både orderingsgång och byggande väntas minska relativt kraftigt. En följd av detta blir minskande sysselsättning.

Detaljhandel

Detaljhandelskonjunkturen var under fjolåret stark. Förväntningarna var stora på ytterligare förbättringar, inte minst av lönsamheten. Bilden för innevarande år ser betydligt sämre ut än förväntat och utvecklingen har blivit en besvikelse. Konjunkturindex har det senaste året minskat från +61, som indikerade en kraftig högkonjunktur, till +13 vilket kan betraktas som en normalkonjunktur. Lönsamheten har inte alls utvecklats på det sätt som man hoppades. Optimismen har dock inte försvunnit. Detaljhandelsföretagen tror på viss förstärkning av konjunkturen det kommande halvåret. Nästan två tredjedelar räknar med att lönsamheten kommer att förbättras.

Turism

Turismen är för Jämtland en betydelsefull del av näringslivet. Den drabbades inte lika mycket av nedgången under 2008 och 2009 som en del andra branscher och utvecklades ganska väl i fjol. Omsättningen steg även i våras, om än i tämligen måttlig takt. För innevarande höst ser det inte lika bra ut och närmare hälften av företagen räknar med lägre omsättning. Lönsamhetsläget som redan i fjol betraktades som något otillfredsställande verkar inte förbättras. Konjunkturindex för branschen har försämrats från +16 till -11. Förväntningarna inför kommande halvår är måttligt högt ställda. Omsättningen väntas bli oförändrad. 50 procent av företagen anser, liksom i fjol, att det råder brist på branschkompetent personal.

STARKT FÖR BYGGANDE OCH DETALJHANDEL

Farten har sjunkit för den västerbottniska industrin sedan förra hösten. Läget kan nu betecknas som normalkonjunktur. Det råder en behärskad optimism inför kommande vår och inga stora förändringar väntas i konjunkturläget. Inom byggbranschen finns en ganska stark tro på framtiden. För detaljhandeln går det väldigt bra och konjunkturindex har förbättrats något sedan i fjol, vilket inte skett i något annat län.

Tillverkningsindustri

Utvecklingen för industrin i Västerbotten karaktäriserades i fjol av en återhämtning efter den djupa nedgången under 2009. Läget såg i våras fortfarande ganska gynnsamt ut med fortsatt förstärkning av efterfrågebilden, främst på hemmamarknaden, och med en ganska snabb uppgång av produktionen. Bilden har dock efter hand mörknat. Den allmänna osäkerheten beträffande den ekonomiska utvecklingen i omvärlden har efter hand satt mer tydliga avtryck. Under senare delen av 2011 har framför allt situationen för kemiindustrin blivit mer bekymmersam, med kraftigt sviktande ordergång, liksom varit fallet även för trävaruindustrin. Maskinindustrin och speciellt verkstäderna har utvecklats mer stabilt.

Konjunkturindex för industrin har sjunkit markant sedan förra året, från +23 till 0. Index för trävaruindustrin har backat mest, från -5 till -32. Kapacitetsutnyttjandet har ännu inte påverkats nedåt. Det har faktiskt ökat sedan förra året och 60 procent av industriföretagen i Västerbotten angav att de körde för fullt i september. Bedömningarna inför framtiden är tämligen försiktiga men präglas trots allt av viss tillförsikt. Man räknar inte med några stora förändringar i konjunkturen under det kommande halvåret. Det ser ut att bli viss avmattning i ordergången och den är något mer markerad för exportmarknaden än för hemmamarknaden. Drygt ett företag av tio avser att öka produktionen. Knappt 30 procent räknar med nedskärningar. Sysselsättningsutvecklingen har varit positiv på senare tid vilket däremot inte verkar bli fallet nästa år. Nedgången i antal anställda ser ut att bli mycket begränsad. Det kan noteras att inom verkstadsindustrin är det 45 procent av företagen som anser att det råder brist på ingenjörer, samma relativt höga andel som förra året.

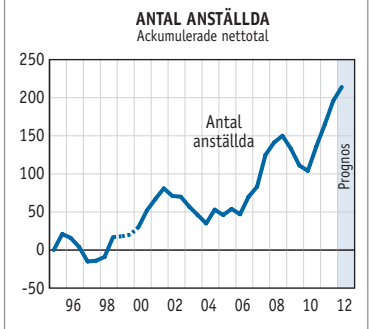
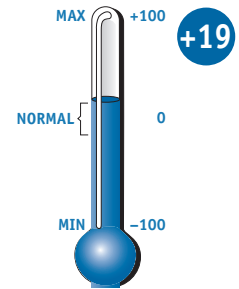
Byggverksamhet

I fjol såg byggföretagen i Västerbotten framåt med viss optimism. Förväntningarna har enligt vad som nu visat sig hittills uppfyllts med råge och både ordergång och byggande ökade i våras markant, jämfört med föregående halvår. Konjunkturindex för branschen har förbättrats något sedan i fjol, från +12 till +19. Andelen företag som angav stort utnyttjande av produktionsresurserna i september i år var 35 procent, upp från 14 procent ett år tidigare. Sysselsättningen har varit stigande och detta verkar bli fallet både under innevarande höst och kommande vår. Byggarna spår fortsatt förstärkning av konjunkturen under kommande halvår. 26 procent tror på bättre konjunktur medan 67 procent räknar med oförändrat läge. Optimismen angående möjligheterna att öka byggandet är inte lika stor. En anledning till detta kan vara situationen beträffande tillgång på personal. Två tredjedelar angav att det råder brist på ingenjörer vilket också var fallet ett år tidigare. Motsvarande andel anser att tillgången på arbetskraft är ett hinder för expansion av verksamheten.

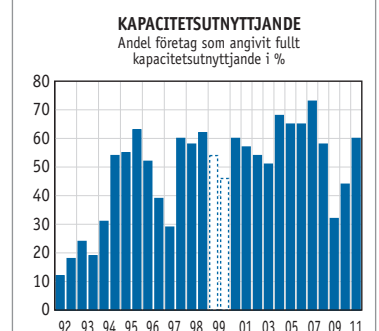
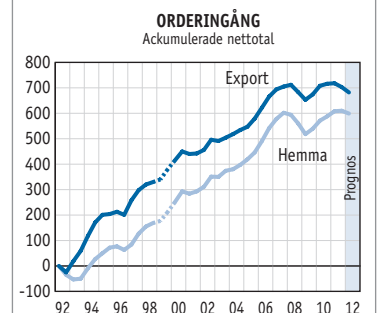
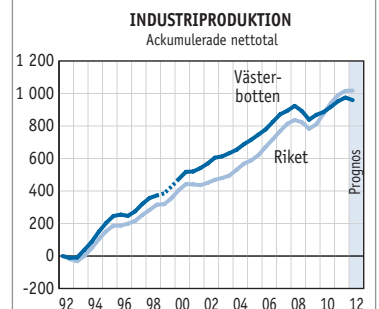
Detaljhandel

Det har fortsatt uppåt för detaljhandeln i Västerbotten under 2011. Konjunkturindex har det senaste året stigit från +31 till +37, vilket innebär att det ligger på gränsen till högkonjunktur. Västerbotten skiljer sig från övriga län i Norrland, där konjunkturindex för detaljhandeln i samtliga fall försämrats det senaste året. Man räknar med att försäljningsvolymen under nästa halvår ska vara stabil och ligga kvar på samma nivå som under hösten. Mer än en fjärdedel av detaljhandlarna anser att det råder personalbrist och 20 procent angav tillgång på arbetskraft som ett hinder för utökning av verksamheten. Lönsamheten har inte förändrats mycket det senaste året. Man spår en måttlig förbättring under början av nästa år.

NÄRINGSLEVET

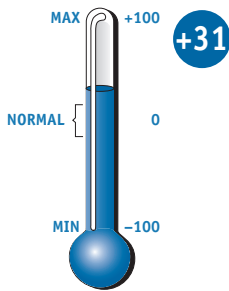

INDUSTRI

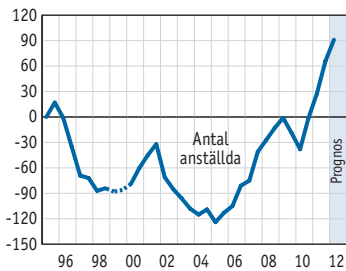

NÄRINGSLIVET

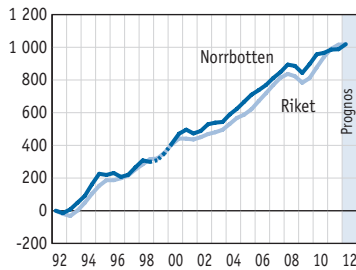

ANTAL ANSTÄLLDA
 Ackumulerade netttotal

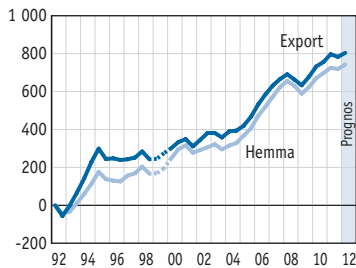

INDUSTRI

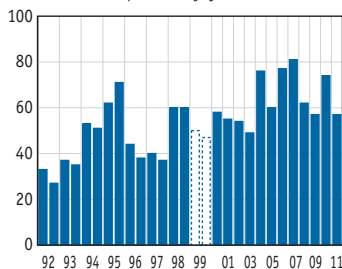
INDUSTRIPRODUKTION
 Ackumulerade netttotal

ORDERINGÅNG
 Ackumulerade netttotal

KAPACITETSUTNYTTJANDE
 Andel företag som angivit fullt kapacitetsutnyttjande i %

BÄSTA KONJUNKTUREN I NORRLAND

Läget för den norrbottniska industrin har sedan i fjol försvagats, men i mindre grad än för flertalet norrlandslän. För trävaruindustrin har det dock gått dåligt det senaste året. Byggsektorn har genomgått en exceptionell förstärkning, och detta tillsammans med den jämförelsevis positiva bilden för industrin har bidragit till att Norrbotten för hösten uppvisar den bästa konjunkturbilden av alla norrlandslänen.

Tillverkningsindustri

Industrin i Norrbotten återhämtade sig starkt i fjol efter den tidigare nedgångsfasen och den goda utvecklingen fortsatte i våras. Orderingen liksom produktionen ökade farten ytterligare. Under andra halvan av innevarande år verkar dock företaget bli något tyngre. Orderingen sviktar, speciellt på exportsidan. Konjunkturindex för industrin har för hösten beräknats till +16. Detta är svagare än förra året men ändå den klart bästa noteringen bland de norrländska länen. Trävaruindustrin, som är en bransch där upp- och nedgångar i konjunkturen brukar visa sig tidigt, avviker dock kraftigt från den för industrin allmänna bilden. Där har konjunkturindex rasat från +60 i september i fjol, en kraftig högkonjunktur, till -28 i år. För trävaruindustrin har den svaga orderingen lett till ökat missnöje med orderstocken, medan verkstäderna är mer nöjda med orderböckerna än för ett år sedan. Efterfrågan har för verkstäderna varit mycket god även under hösten, både från export- och hemmamarknaden. Kapacitetsutnyttjandet har sjunkit en del det senaste året, men det var i september fortfarande 57 procent av industriföretagen som rapporterade att de körde för fullt.

Den norrbottniska industrin ser tämligen positivt på framtiden. Man räknar med en förstärkning av orderingen på såväl export- som hemmamarknaden. Inte minst tror man inom trävaruindustrin på en kraftig återhämtning av efterfrågan. Nästan tre fjärdedelar av företagen i den branschen räknar med högre ordergång från hemmamarknaden. Den starkare efterfrågebilden leder till avsevärt högre produktion. Sysselsättningsutvecklingen har, bortsett från ett avbrott under den ekonomiska krisen 2009, varit mycket positiv för den norrbottniska industrin under ganska lång tid. Detta ser ut att bli fallet även under kommande halvår. Det bör noteras att det är en tämligen stor andel av fö-

retagen som upplever att det är brist på personal. Detta gäller i särskilt hög grad ingenjörer.

Byggverksamhet

Byggkonjunkturen som var rätt svag i fjol har genomgått en radikal förbättring under 2011. Orderingen har stigit markant och det har dragit med sig ett allt högre byggande. Orderstockarna har växt betydligt. Konjunkturindex för branschen, som förra hösten uppmättes till -22, har för innevarande höst beräknats till +57, som betecknar en klar högkonjunktur. Det är den utan konkurrens starkaste noteringen bland norrlandslänen. Den höga farten för byggandet har medfört ett betydligt högre kapacitetsutnyttjande än tidigare. 48 procent av byggföretagen har angett att utnyttjandet av produktionsresurserna är stort. I fjol var det bara 9 procent som gjorde denna bedömning. Det har skett en hel del nyanställningar. Drygt två tredjedelar har utökat personalstyrkan medan resterande byggföretag inte har genomfört några förändringar i detta avseende. Under det kommande halvåret räknar byggarna med att utvecklingen ska gå in i något lugnare banor. Man räknar med viss försvagning av konjunkturen, men det sker alltså från ett mycket starkt läge. Byggandet kommer att vara oförändrat.

Detaljhandel

Detaljhandeln i Norrbotten har, liksom i de flesta delarna av Norrland, genomgått en viss försvagning sedan förra året. Konjunkturindex för branschen har försvagats från +22 till +6, vilket fortfarande innebär att det råder normalkonjunktur. Fler än fyra företag av fem tycker även att lönsamheten ligger på en normal nivå. Inga stora förändringar väntas det kommande halvåret. Försäljningsvolymen ser ut att ligga kvar på samma nivå som under hösten och inte heller lönsamheten ser ut att förändras. En viss nedgång i antalet anställda förutses.

Branschstrukturen

BRANSCHÖVERSIKT FÖR NORRLAND MED KONJUNKTURINDEX HÖSTEN 2011

	Gävleborg			Västernorrland			Jämtland			Västerbotten			Norrbotten			Norrland		
	Syssel- satta ¹⁾	Andel ²⁾ %	Konj. index ³⁾	Syssel- satta ¹⁾	Andel ²⁾ %	Konj. index ³⁾	Syssel- satta ¹⁾	Andel ²⁾ %	Konj. index ³⁾	Syssel- satta ¹⁾	Andel ²⁾ %	Konj. index ³⁾	Syssel- satta ¹⁾	Andel ²⁾ %	Konj. index ³⁾	Syssel- satta ¹⁾	Andel ²⁾ %	Konj. index ³⁾
Utvinning av mineraler	0,1	3,5	..	0,1	1,9	..	0,2	4,5	..	0,5	12,5	..	3,3	77,6	..	4,3	0,9	..
Tillverkningsindustri, tot	20,7	32,1	8	13,8	21,5	-10	4,6	7,2	2	13,9	21,6	0	11,4	17,6	16	64,5	14,0	3
- Trävaruindustri	2,3	29,4	-34	1,0	13,1	-22	0,9	11,1	-25	2,2	28,9	-32	1,4	17,5	-28	7,8	1,7	-30
- - Sågverksindustri	1,0	23,6	..	0,7	17,2	..	0,5	12,8	..	1,2	30,1	..	0,7	16,3	..	4,0	0,9	-50
- Massa- och pappersindustri	2,4	33,8	-25	3,0	42,2	-34	0,0	0,5	..	0,3	4,8	..	1,3	18,7	..	7,0	1,5	-33
- Kemisk industri	0,5	12,1	..	1,5	38,8	..	0,2	4,3	..	1,3	34,0	10	0,4	10,8	..	3,9	0,8	28
- Stål- och metallverk	4,8	59,8	..	0,8	10,2	..	0,0	0,0	..	1,0	12,2	..	1,4	17,8	..	8,1	1,8	20
- Verkstadsindustri	8,3	29,6	9	5,9	21,1	5	2,2	7,9	14	6,9	24,6	14	4,7	16,8	22	28,0	6,1	11
- - Maskinindustri	2,2	23,3	-22	3,0	32,5	..	0,8	9,0	..	2,6	27,6	-3	0,7	7,6	..	9,3	2,0	-1
- Övrig industri	2,5	25,3	..	1,6	16,6	..	1,4	13,9	..	2,2	22,1	..	2,2	22,1	..	9,8	2,1	..
Byggverksamhet	8,4	24,2	-4	6,8	19,7	13	3,3	9,7	-8	7,3	21,1	19	8,7	25,3	57	34,6	7,5	18
Detaljhandel ⁵⁾	3,6	24,0	13	3,5	23,0	-28	1,6	10,5	13	3,3	21,8	37	3,2	20,8	6	15,2	3,3	9
Uppdragsverksamhet	10,6	24,3	..	9,2	20,9	..	5,0	11,4	..	9,2	21,0	..	9,8	22,4	..	43,7	9,5	39
IT-verksamhet	3,1	26,1	..	3,0	25,1	..	1,0	8,3	..	2,5	21,2	..	2,3	19,4	..	12,0	2,6	28
Övriga tjänstenärings	65,5	22,0	..	61,6	20,7	..	35,6	12,0	..	69,6	23,4	..	65,1	21,9	..	297,3	64,7	..
Totalt för resp. region	109,0	23,7	16	95,0	20,7	9	50,3	10,9	17	103,9	22,6	19	101,4	22,1	31	459,6	100,0	18

¹⁾ Tusental ²⁾ Länets andel av Norrland ³⁾ Avser konjunkturläget hösten 2011 ⁴⁾ Andel av näringslivet totalt i Norrland ⁵⁾ Exkl. livsmedelshandel

Undersökningsmetodik

Konjunkturutvecklingen i en region är givetvis intimt sammanlänkad med den totala ekonomiska utvecklingen i landet. Trots det kan det finnas så stora skillnader i näringslivsstruktur att konjunkturutvecklingen i landet inte alltid kan ligga till grund för en bedömning av utvecklingen i regionen.

Skillnader i näringslivsstruktur kan bestå av olikheter avseende t.ex. branschstruktur, exportintensitet och graden av legotillverkning hos företagen. Vid konjunkturanalys är det av speciellt intresse att se på branschstatistiken grupperad efter slutanvändning. En sådan gruppering till sektorer underlättar en analys av utvecklingen över tiden.

I Norrlandslänen ligger t.ex. gruvornas, skogsindustrins samt järn- och stålindustrins andel av industrins totala förädlingsvärde på 47 %, jämfört med 18 % i riket. Detta förhållande i kombination med exportintensiteten hos företagen inom råvaruindustrierna leder till att en konjunkturuppgång i Norrland bör ligga före en konjunkturuppgång i landet. Förklaringen till detta är att råvaruindustrier tenderar att leda utvecklingen i en internationell konjunkturuppgång.

Andra faktorer som t.ex. grader av legotillverkning i olika branscher påverkar givetvis också situationen. För att få bättre information om regionens utveckling är regionala konjunkturundersökningar ett alternativ.

Undersökningens uppläggning

Konjunkturbarometern för Norrland omfattar fem huvudbranscher: Tillverkningsindustri, byggnadsindustri, detaljhandel, uppdragsverksamhet och IT-branschen. Dessutom belyses turistnäringen genom indikatorer för hotellverksamhet och biluthyrning. Undersökningen baseras på ett urval företag i Gävleborgs, Västernorrlands, Jämtlands, Västerbottens och Norrbottens län och är en postenkät som omfattar totalt ca 900 företag i hela Norrland.

För tillverkningsindustrin är urvalet stratifierat på bransch och storlek (antal anställda). Urvalet är så konstruerat att god täckning fås ned till storleksgruppen med minst 10 anställda. Detta görs för att kunna särredovisa små och medelstora företag. Företag med mer än 100 anställda totalundersöks. I undersökningen ingår för Norrland totalt drygt 500 industriföretag.

För näringsgrenarna byggnadsindustri och detaljhandel baseras konjunkturbarometern på ett urval av 25 företag per län i vardera branschen, och för uppdragsverksamhet, IT-verksamhet och turism ett urval av 40, 55 resp 35 företag i Norrland som helhet.

Urvalsramen utgörs av SCB:s Företagsdatabas (FDB). Företagen tillfrågas via en enkät, där företagsledningen ombeds besvara ett antal frågor avseende den ekonomiska utvecklingen för innevarande och kommande halvår. För varje fråga finns i regel tre svarsalternativ: större/oförändrad/mindre.

Vid bearbetning av resultaten vägs svaren med ett storleksmått (förädlingsvärde alternativt antal anställda), så att de större företagen väger tyngre än de mindre. Resultaten presenteras som s.k. netttotal. Netttotalen utgörs av saldotal mellan de företag som uppgivit positiv respektive negativ utveckling eller omdöme. Materialinsamling, statistisk bearbetning och analys görs av SCB.

Andel svarande bland tillfrågade företag uppgår till 88 % för företag med över 100 anställda. Totalt uppgick svarsfrekvensen till 80 %.

Om Konjunkturindex för Norrland

Syftet med en konjunkturindex är att ge ett sammanfattande mått på konjunkturen, dvs. det ekonomiska läget, i en bransch eller region vid en viss tidpunkt. Konjunkturindexen för en region är en sammanvägning av det aktuella konjunkturläget för de olika branscher som ingår och undersöks i en region.

Konjunkturläget för varje bransch är i sin tur grundat på företagens egna bedömningar av konjunkturen, bra/normal/dålig, vid en viss tidpunkt. Konjunkturindex, baserat på s.k. netttotal, har en möjlig variationsbredd från -100 till index +100. Värdet 0 med en toleransgräns på ca ±15 enheter anger läget för en s.k. normalkonjunktur. -100 anger en nattsvalt lågkonjunktur och +100, vilket anger att 100 % av företagen givit omdömet "bra" om konjunkturen, står för en överhettad högkonjunktur. Gränserna för låg- och högkonjunktur har schablonmässigt satts till index ca -40 respektive +40.

Topplån för företag

Norrlandsfondens uppdrag är att vara en möjliggörare. Varje år lånar vi ut cirka 250 miljoner kronor till nyetablering, utveckling och expansion i det norrländska näringslivet. För tillfället har vi ca 350 kunder som förverkligar sina utvecklingsplaner.

Bra affärsidéer behöver god finansiering. Vår uppgift är att främja utvecklingen i norrländska företag genom att ställa upp med flexibla topplån när banken inte kan gå hela vägen. Vi kan också stå för avgörande garantier och borgensåtaganden.

Sedan Norrlandsfonden grundades 1961 har vi lånat ut cirka fem miljarder kronor. De har i sin tur genererat investeringar för 16 miljarder. Vi är stolta över att bidra till att hela Norrland växer och blir ännu starkare.

Luleå Box 56, 971 03 Luleå
tel 0920-24 42 50, fax 0920-24 42 69
Sundsvall Storgatan 31, 852 30 Sundsvall
tel 0920-24 42 50, fax 060-12 31 03
E-post info@norrlandsfonden.se
Hemsida www.norrlandsfonden.se